



ALMA MATER STUDIORUM
UNIVERSITÀ DI BOLOGNA

ARCHIVIO ISTITUZIONALE DELLA RICERCA

Alma Mater Studiorum Università di Bologna Archivio istituzionale della ricerca

Recipročni glagoli i glagolski vid u srpskom jeziku

This is the final peer-reviewed author's accepted manuscript (postprint) of the following publication:

Published Version:

Maja Miličević (2011). Recipročni glagoli i glagolski vid u srpskom jeziku. Beograd : Filološki fakultet, Univerzitet u Beogradu.

Availability:

This version is available at: <https://hdl.handle.net/11585/775865> since: 2021-02-02

Published:

DOI: <http://doi.org/>

Terms of use:

Some rights reserved. The terms and conditions for the reuse of this version of the manuscript are specified in the publishing policy. For all terms of use and more information see the publisher's website.

This item was downloaded from IRIS Università di Bologna (<https://cris.unibo.it/>).
When citing, please refer to the published version.

(Article begins on next page)

This is the final peer-reviewed accepted manuscript of:

Miličević, M. (2011) Recipročni glagoli i glagolski vid u srpskom jeziku. *Međunarodni naučni sastanak slavista u Vukove dane* 40/1. 185-196.

The final published version is available online at:

Rights / License:

The terms and conditions for the reuse of this version of the manuscript are specified in the publishing policy. For all terms of use and more information see the publisher's website.

This item was downloaded from IRIS Università di Bologna (<https://cris.unibo.it/>)

When citing, please refer to the published version.

РЕЦИПРОЧНИ ГЛАГОЛИ И ГЛАГОЛСКИ ВИД У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

У раду се испитује проблем дистрибуције реципрочних маркера се и један другог из угла интеракције са глаголским видом, на грађи из Корпуса савременог српског језика. Анализом понашања одређеног броја глагола долази се до закључка се се чешиће јавља уз несвршене, а један другог уз свршене глаголе. Међутим, указује се и на постојање глагола код којих до овакве поделе не долази. Као додатни фактор разматра се број учесника у глаголској радњи и истиче се значај разлике између дуалске и плуралске реципрочности.

Српски језик поседује два реципрочна маркера, речцу *се* и заменички израз *један другог*. Контексти у којима се они могу употребити врло су различити и одређени су морфофонолошким и морфосинтаксичким одликама маркера. Тако *се*, као неакцентована реч, не може бити топикализовано, употребљено уз предлоге, у координираним конструкцијама или самостално, већ се у наведеним случајевима мора јавити *један другог*. Примери за различите контексте приказани су под (1).

- (1) а. *Мирко и Ема не воле Филипа, већ *се / једно другог.*
б. *Мирко и Ема су заљубљени *у се / једно у другог.*
в. *Мирко и Ема воле Филипа и *се / једно другог.*
г. *Кога воле Мирко и Ема? - *Се. / - Једно другог.*

Једини синтаксички контекст у коме су ова два маркера међусобно заменљива јесте у неакцентованим и неконтрастивним ситуацијама уз глаголе који захтевају директни објекат.¹ Такав случај илуструје пример (2).

- (2) а. *Мирко и Ема се воле.*
б. *Мирко и Ема воле једно другог.*

Међутим, чак и када синтаксички контекст то допушта, *се* и *један другог* нису увек у потпуности међусобно заменљиви. Наиме, иако у теоријској и типолошкој литератури преовлађује виђење *се* као продуктивног реципрочног маркера (в. Reinhart – Siloni 2005), односно сматра се да у српском језику не постоји граматикализована подела на глаголе уз које се може употребити *се* и оне уз које то није могуће², сасвим сигурно постоји тежња да се уз одређене глаголе више користи један, а уз друге глаголе други маркер. Ово поврћује и пример (3), где у првој реченици облик *једно другог* делује наглашено и првенствено се тумачи контрастивно, док у другој имамо случај готово неграматичне употребе речце *се* (мисли се искључиво на њено реципрочно значење).

¹ Напомињемо да речцу *се* не сматрамо енклитичким акузативним обликом повратне заменице *себе*, већ морфолошким маркером детранзитивизације глагола (в. синтаксичке доказе у Sells *et al.* 1987, Московљевић 1997, Самарцић 2006). Сходно томе, контраст између две реченице из примера (2) не посматрамо као контраст између две врсте директног објекта, ненаглашеног и наглашеног, већ између означавања реципрочности непрелазним морфолошки маркираним глаголом и прелазним глаголом са директним објектом.

² Таква ситуација постоји у многим језицима. У словенској породици пример је руски, у коме је употреба краћег реципрочног маркера, морфеме *-ся*, ограничена на мањи број глагола (уп. *встретится* „срести се, састати се“ и *уважат друг друга* „поштовати се“).

- (3) а. *Мирко и Ема су се срели - Мирко и Ема су срели једно друго.*
б. *Мирко и Ема су оптужили једно друго - ?Мирко и Ема су се оптужили.*

Литература из области језичке типологије већ се дуже време бави овим проблемом, покушавајући да утврди који елементи глаголског значења или глаголске употребе доводе до појаве оваквих тенденција. Најчешће се паралелно разматрају дистрибуције рефлексивних и реципрочних маркера и понуђена објашњења углавном су у великој мери повезана, утолико што су заснована на идеји да се мање наглашени маркери јављају уз глаголе који су типично рефлексивни или типично реципрочни, док се наглашенији маркери јављају уз нетипично рефлексивне, односно нетипично реципрочне глаголе. Међутим, до сада се није јавило веће занимање за уже проблеме специфичне за реципрочне маркере, међу којима значајно место заузимају интеракција између маркера и глаголског вида и интеракција између маркера и броја учесника у радњи глагола.

Циљ нашег рада јесте да испита управо ове факторе, односно њихов утицај на избор реципрочног маркера у српском језику, користећи као основни извор података *Корпус савременог српског језика* (Vitas et al. 2003). У раду се детаљно анализира понашање осам реципрочних глагола, од којих половина означава типично, а половина нетипично реципрочне радње. Запажа се тенденција чешћег јављања маркера *се* уз несвршене, а маркера *један другог* уз свршене глаголе онда када је глагол нетипично реципрочан. Међутим, показало се да код типично реципрочних глагола не долази до једнаке поделе. Као додатни фактор разматра се и број учесника у радњи и утврђује се да је употреба *се* уз неке глаголе чешћа у случајевима када учесника има више од два.

Пре изношења прегледа литературе и самих података, напомињемо да под реципрочним глаголима у овом раду подразумевамо искључиво глаголе који су синтаксички реципрочни, односно изведени од прелазних глагола, и у којима граматички гледано постоји међусобна заменљивост маркера *се* и *један другог*. Будући да се не ради о глаголима који су лексикализовани у реципрочном облику, већ о резултатима алтернације са прелазним глаголима, прецизније би било говорити о „реципрочном облику глагола“, али зарад једноставности, као и да бисмо остварили континуитет са традиционалним описима реципрочности у домаћој литератури, користећемо термин „реципрочни глаголи“. У раду се не говори о семантички реципрочним глаголима, односно предикатима који означавају радње са више учесника, али не алтернирају са прелазним глаголима, без обзира на то да ли су обележени маркером *се* (*свађати се, такмичити се, рвати се*) или не (*преговарати, разговарати, сарађивати*).³

Реципрочни глаголи у домаћој литератури

Реципрочност се у граматицама српског језика, као и у другим домаћим радовима, најчешће разматра у оквиру групе узајамно-повратних или реципрочних глагола. Ови глаголи обично су класификовани као подгрупа унутар шире групе повратних (рефлексивних) глагола, којима се углавном приступа са чисто формалног гледишта и као њихова једина дефинишућа карактеристика наводи се присуство речце *се*. Услед тога, и у обради реципрочних глагола далеко више

³ Још један случај који се у раду не разматра јесу реципрочни глаголи који имају прелазну варијанту, али се у тој варијанти као објекат не може јавити *један другог*. Пример су глаголи *ујединити* и *помирити*, који у прелазном облику морају имати неречипрочан директни објекат уз који маркер *један другог* може да се јави само у функцији неправог објекта у инструменталу: *Марко и Лука су се помирили - Иван је помирио Марка и Луку (једног са другим)*.

пажње добијају облици са *се*, док је заменички израз *један другог* у великој мери запостављен. Тачније, поједини аутори указују на могућност замене речце *се* обликом *један другог*, али то углавном не чине путем објашњења синтаксичког модела у који се ови глаголи уклапају, већ кроз примере који понекад ни не важе за све глаголе које аутор сврстава у реципрочну групу. Будући да се врло ретко среће систематско довођење у везу два главна синтаксичка маркера реципрочности присутна у српском језику, готово уопште се не говори ни о контекстима у којима се сваки од та два маркера реципрочности претежно употребљава.

Врло заступљен у дефинисању реципрочних глагола је формално-семантички критеријум према коме у ову групу спадају они глаголи уз које стоји маркер *се* и које одликује значење међусобног вршења радње од стране више лица. Аутори који предлажу овакав тип дефиниције реципрочних глагола (Стевановић 1961-1962, Стевановић 1989, Станојчић – Поповић 2008) сврставају у ову групу синтаксички реципрочне предикате (*грлити се*, *љубити се*, *познавати се*), али и бројне семантички реципрочне предикате који не алтернирају са прелазним облицима (*свађати се*, *споразумети се*, *разићи се*). Другим речима, синтаксички критеријуми су у оваквој анализи или занемарени, или недоследно примењени, што као једну од последица има и то да се маркер *један другог*, ако се уопште спомиње, не дефинише јасно као алтернант речце *се*, већ се евентуално јавља у примерима које не прати објашњење. Овакав приступ среће се, на пример, у приказу реципрочних глагола који дају Станојчић – Поповић (2008: 109), који примером замене (коју прати и прилагођавање глагола) поткрепљују дефиницију реципрочних глагола као глагола уз које речца *се* има вредност акузатива заменице сваког лица *себе*, *се*, односно врши функцију правог објекта:

(4) *Они су се потукли на улици.* = *Они су један другог тукли на улици.*

Нешто је боља ситуација у опису реципрочности који дају Mrazović – Vukadinović (2009: 367-368). Ауторке наводе да се енклитика *се* јавља у различитим значењима у вези са глаголом у реченици, при чему је једно од тих значења реципрочно. Истичу и да се, уколико се ради о глаголу који у контексту добија значење реципроцитета, обично као додаци појављују *један другога*, *међусобно* и *узајамно*.⁴ Ауторке износе и запажање да постоје глаголи који и без додатка увек имају реципрочно значење, наводећи примере:

(5) а. *Они се мрзе.*
б. *Они се воле.*

Иако недовољно прецизно формулисана, ова тврдња је једина у литератури коју смо консултовали која се барем у назнакама тиче дистрибуције маркера *се* и *један другог* са различитим глаголима.

Даље свакако треба споменути два рада која детаљније говоре о реципрочним облицима у српском језику, Ивић (1961-1962) и Пипер (1986). М. Ивић је једна од ретких аутора који се првенствено ослања на синтаксичке критеријуме и не групише заједно све глаголе који су формално и значењски реципрочни. Наиме, она предлаже поделу реципрочних глагола на „интранзитивно реципрочне“ и „транзитивно реципрочне“, при чему глаголи из прве групе својим значењем имплицирају реципрочност, али не и присуство објекта, док глаголи из

⁴ Овакво одређење синтаксички је врло проблематично услед тога што заменички израз *један другога* нема исти статус као прилози *међусобно* и *узајамно*, и за разлику од њих не може се додати реченици у којој је већ присутно *се* (**Мирко и Ема се воле једно друго*).

друге групе поред импликације узајамности задржавају и прелазност. Иако се не слажемо са њеном анализом речце *се* као директног објекта у „транзитивно реципрочним глаголима“, сматрамо врло значајним то што М. Ивић истиче међусобну заменљивост таквог *се* и израза *један другог*. Под (6) преносимо њене примере (Ивић 1961-1962: 143).

(6) *Они се воле - они воле једни друге; они се грде - они грде једни друге.*

Најзад, Пипер (1986) анализира реципрочне облике српског језика у поређењу са другим словенским језицима. За нашу тему посебно је значајно детаљније разматрање маркера *један другог*, односно то што се у раду спомињу нека ограничења у његовој употреби, пре свега она која се тичу различитих облика овог израза с обзиром на род и број учесника у радњи. Између осталог, Пипер наводи да акузативни плуралски облик за женски род, *једне друге*, није уобичајен и да се најчешће замењује неким другим средством за остваривање реципрочног значења. Ову тврдњу илуструје следећим примерима (Пипер 1986: 19):

(7) а. *Ваше и њихове ћерке су тада храбриле једне друге.* (неуобичајено)
б. *Ваше и њихове ћерке су се тада узајамно храбриле.* (уобичајено)

Будући да је носилац реципрочног значења у другој реченици поред *се* и прилог *узајамно*, ове примере ипак не можемо сматрати релевантним за дистрибуцију реципрочних маркера уз различите глаголе.⁵

Из овог кратког прегледа може се закључити да бројне одлике реципрочних глагола нису обрађене у домаћој литератури. Упадљив је недостатак података о облику *један другог*, а посебно се мало пажње поклања поређењу дистрибуције овог маркера и маркера *се*.

Типолошка слика дистрибуције реципрочних маркера

Насупрот ситуацији у домаћој литератури, проблему дистрибуције реципрочних маркера у ширем типолошком и општелингвистичком контексту посвећено је доста пажње. Иако постоји низ предлога који се међусобно значајно разликују, у већини је на неки начин заступљено схватање да се морфофонолошки „лакши“, односно краћи маркери (у случају српског језика *се*) претежно користе уз глаголе чија радња је типично, односно често реципрочна, док морфофонолошки „тежи“, тј. дужи маркери (у српском *један другог*) изражавају реципрочност уз глаголе који ретко означавају реципрочне радње. Оваква „подела рада“ објашњава се принципом језичке економије, односно тежњом ка економичном („лакшем“) кодирању очекиваних и предвидивих информација (в. Naiman 1983: 807, Naspelmath 2008: 45).

Један од првих аутора који се бавио овим питањем јесте Naiman (1983), који сматра да се краћи маркери јављају уз предикате који означавају симетричне радње, будући да су такве радње нужно или барем типично реципрочне, док се дужи маркери јављају уз предикате чија радња је несиметрична, па је самим тим знатно мање очекивано да буде реципрочна. Идеју о заснованости дистрибуције реципрочних маркера на симетричности предиката прихватају и König – Kokutani

⁵ Пипер (1986) о могућим облицима израза *један другог* говори у контексту „дуалске и плуралске реципрочности“, односно морфолошког означавања ситуација са два и више од два учесника. Међутим, дуалском и плуралском реципрочношћу се не бави с обзиром на дистрибуцију реципрочних маркера.

(2006) говорећи о немачком и јапанском језику.

Слично тумачење чињеница износи и Kemmer (1993), која тврди да избор реципрочног маркера зависи од критеријума „релативне одвојивости догађаја“ (енг. *relative distinguishability of events*). Другим речима, ова ауторка сматра да што је теже издвојити подрадње у реципрочној радњи, то је дата радња „природније реципрочна“ и већа је вероватноћа да ће бити означена краћим маркером, док ће дужи маркер стајати уз предикате који означавају радње које нису „природно реципрочне“ и код којих су лакше уочљиви индивидуални делови реципрочне радње. Ауторка поткрепљује своје ставове доказима из већег броја типолошки разноврсних језика.

Јасно је да је у типолошкој литератури у великој мери прихваћено схватање да дистрибуцију реципрочних маркера превасходно одређује принцип језичке економије и да се предлози разликују у ставу о томе шта тачно реципрочност чини предвидивом. Међутим, будући да су реципрочни глаголи познати по сложености своје синтаксичке и семантичке структуре, изненађује чињеница да се у постојећој литератури о дистрибуцији реципрочних маркера врло мало говори о додатним факторима. Овде мислимо пре свега на глаголски вид и број учесника у глаголској радњи (дуалска : плуралска реципрочност), будући да се ови фактори могу повезати са синтаксичко-семантичким категоријама попут теличности, дистрибутивности и колективности, за које је познато да у значајној мери усмеравају тумачење реципрочних глагола (в. Filip – Carlson 2001), услед чега се може очекивати да се одразе и на дистрибуцију маркера. У остатку рада говоримо о емпиријском истраживању које смо спровели у циљу провере ове хипотезе.

Емпиријско истраживање дистрибуције маркера *се* и *један другог*

Метода

У циљу испитивања дистрибуције маркера *се* и *један другог* испитано је понашање осам глагола из две глаголске групе, од којих су једну чинили типично реципрочни, а другу нетипично реципрочни предикати. Као основа за сврставање глагола у групе послужили су приказани теоријски предлози и примери глагола који се у литератури наводе као њихови типични представници. Групе до којих смо дошли за српски језик приказане су у табели 1.

Група 1 (типично реципрочни глаголи)	Група 2 (нетипично реципрочни глаголи)
<i>(по)љубити</i> <i>(за)грлити</i> <i>(по)мазити</i> <i>упозна(ва)ти</i>	<i>уби(ја)ти</i> <i>(о)тровати</i> <i>ранити/рањавати</i> <i>напасти/нападати</i>

Табела 1: Проучавани глаголи

Спроведена подела глагола двоструко је проверена. Као прво, група од 20 изворних говорника српског језика замољена је да оцени прихватљивост реченица које садрже ове глаголе употребљене са *се* и са *један другог*, у свршеном виду и са два учесника. Скала на којој су реченице оцењиване кретала се од -3 (потпуно неприхватљиво) до +3 (потпуно прихватљиво). Реченице су поред себе имале и слике на којима је илустрована радња глагола. Пример пара реченица за глаголску групу 1 наведен је под (8), а за глаголску групу 2 под (9).

- (8) а. *Јована и Бранко су се загрлили.*
 б. *Јована и Бранко су загрлили једно друго.*
- (9) а. *Жељко и Станко су се убили у двобоју.*
 б. *Жељко и Станко су убили један другог у двобоју.*

Оцене изворних говорника српског језика за испитане групе глагола приказане су у табели 2. Јасно је да испитаници ни у једном случају не одбацују ниједан тип маркера, али док за групу 1 дају више оцене речци *се*, ситуација је обрнута код групе 2, за коју више оцене добија израз *један другог*. Разлика је у оба случаја и статистички значајна.⁶

	Група 1	Група 2
<i>се</i>	2,98	0,71
<i>један другог</i>	1,79	2,56

Табела 2: Употреба *се* и *један другог* - оцене изворних говорника

Други вид провере поделе глагола у групе састојао се у испитивању њиховог понашања у *Корпусу савременог српског језика* (Vitas et al. 2003). Ради се о електронској збирци текстова од укупно 22.226.437 речи, међу којима преовлађују књижевна дела (20.870.654 речи), док мањи део чине новински текстови (1.355.783 речи). Из корпуса су преузете све реченице које садрже неки облик наведених глагола, у оба глаголска вида, а затим су међу тим реченицама издвојене оне у којима је глагол у реципрочном облику. Те реченице су затим подељене у оне у којима је реципрочни маркер *се* и оне у којима је маркер *један другог*.⁷ Процентуално изражени резултати (с обзиром на укупан број реципрочних реченица за дату групу) приказани су у табели 3.

	Група 1	Група 2
<i>се</i>	99,74%	49,81%
<i>један другог</i>	0,26%	50,19%

Табела 3: Употреба *се* и *један другог* - дистрибуција у корпусу

Резултати добијени анализом корпуса потврђују постојање разлике у реципрочном маркирању две групе глагола. За групу 1 карактеристична је готово искључива употреба речце *се*, док се уз глаголе из групе 2 подједнако јављају *се* и *један другог*.⁸

Будући да се у подацима добијеним од изворних говорника и из корпуса могу уочити сличности, али и одређене разлике (пре свега у погледу употребе речце *се* уз групу 2), на истим реченицама спроведена је даља анализа. Међу реципрочним реченицама са *се* и реченицама са *један другог* издвојене су оне у којима је глагол употребљен у свршеном, односно несвршеном виду, као и оне у којима постоје два и више од два учесника у глаголској радњи.⁹

⁶ Wilcoxon Signed Ranks тест, за групу 1 $Z=-3,727$, $p<0,001$, за групу 2 $Z=-2,506$, $p<0,05$.

⁷ За маркер *један другог* преузети су сви морфолошки облици (*један другог*, *једно друго*, *једни друге*, и тако даље).

⁸ Иако се резултати чине јасним, у овом случају није добијена статистички значајна разлика између групе 1 и групе 2, претпостављамо услед ниског броја реципрочних реченица у групи 2.

⁹ У овом раду сматрамо видске парњаке попут *убити-убијати* представницима исте глаголске лексеме. Детаљније бављење проблемом разграничавања између посебних глаголских лексема и манифестација исте лексеме остављамо за будућа истраживања.

Резултати

У табели 4 приказани су проценти употребе свршеног и несвршеног глаголског вида у групи 1 и групи 2 уз реципрочни маркер *се*. У табели 5 исти подаци су наведени за маркер *један другог*.

	Група 1	Група 2
<i>Свршени вид</i>	53,54%	0,00%
<i>Несвршени вид</i>	46,46%	100,00%

Табела 4: Употреба *се* с обзиром на глаголски вид

	Група 1	Група 2
<i>Свршени вид</i>	0,00%	13,33%
<i>Несвршени вид</i>	100,00%	86,67%

Табела 5: Употреба *један другог* с обзиром на глаголски вид

Резултати указују на постојање разлике између две глаголске групе, и то пре свега у употреби маркера *се*. Наиме, док се са глаголима из групе 1 *се* подједнако јавља и у свршеном и у несвршеном виду, са глаголима из групе 2 овај маркер се појављује искључиво када су несвршеног вида. Врло је интересантно упоредити са овим податком резултате за маркер *један другог*, који се такође претежно јавља уз глаголе несвршеног вида, и то уз глаголе из обе групе. Оваква ситуација указује на то да дистрибуција два реципрочна маркера у српском језику није потпуно комплементарна. Међутим, битно је нагласити да резултате из табеле 5 наводимо првенствено ради комплетности података, али их треба узети тек као индикацију, услед изузетно ниске учесталости употребе облика *један другог* уз одабране глаголе. Наиме, резултат од 100% за групу 1 заправо потиче од једне употребе глагола *упознати*, док за друге глаголе (*љубити*, *грлити*, *мазити*) није било реченица у којима се јављају са маркером *један другог*.

У табелама 6 и 7 приказани су проценти употребе реципрочних маркера *се* и *један другог* с обзиром на број учесника у глаголској радњи.

	Група 1	Група 2
=2	84,25%	2,08%
>2	15,75%	97,92%

Табела 6: Употреба *се* с обзиром на број учесника у радњи

	Група 1	Група 2
=2	0,00%	40,00%
>2	100,00%	60,00%

Табела 7: Употреба *један другог* с обзиром на број учесника у радњи

За маркер *се* запажа се донекле слична ситуација као у случају глаголског вида, односно глаголи из групе 1 врло често означавају реципрочне ситуације са два учесника, док се глаголи из групе 2 са овим маркером користе готово искључиво у ситуацијама са више од два учесника.¹⁰ Оваква ситуација одговара и

¹⁰ У анализи је уочен и мањи број нејасних случајева, који су сабрани заједно са реченицама са

теоријским предлозима према којима краћи маркери претежно означавају реципрочност код симетричних радњи, будући да овакве радње најчешће имају само два учесника. У случају *један другог* код обе глаголске групе може се запазити слична тенденција ка претежној употреби маркера у случају постојања већег броја учесника у радњи, али је та тенденција много мање наглашена у групи 2, где се дуги маркер јавља и за реципрочне радње са два учесника. Међутим, опет треба имати на уму да су подаци за *један другог* добијени из врло малог броја реченица, због чега се не могу узети као озбиљни показатељи без даље провере.

Дискусија и закључак

Приказано емпиријско истраживање потврђује почетну претпоставку о постојању утицаја глаголског вида и броја учесника у глаголској радњи на избор реципрочног маркера у српском језику. Иако је истраживањем обухваћен мањи број глагола, добијени резултати указују на неколико занимљивих тенденција. Уз типично реципрочне глаголе у већини случајева јавља се краћи маркер, *се*, без обзира на вид глагола и број учесника (иако је број учесника најчешће два). Постоје и назнаке да се *један другог* чешће јавља уз ове глаголе када су несвршеног, него свршеног вида. Насупрот томе, нетипично реципрочни глаголи готово увек се јављају са маркером *један другог*, а уколико се употребе са *се*, то је скоро искључиво у несвршеном виду и са више од два учесника. Уз *један другог* ови глаголи могу да се јаве и у свршеном виду и са два учесника, али је и у овом случају то ређе од несвршеног вида и већег броја учесника у глаголској радњи.

Овакви резултати указују на то да при избору реципрочног маркера у српском језику долази до преплитања утицаја глаголског вида и броја учесника у глаголској радњи са критеријумом типичности реципрочне употребе. Иако су свакако потребна даља истраживања ове теме ради прецизнијег одвајања доприноса сваког појединачног фактора, за сада можемо закључити да синтаксичко-семантички фактори какви су теличност, дистрибутивност, дуалност и плуралност, са којима се могу повезати (мада не и поистоветити) глаголски вид и број учесника у радњи глагола, свакако значајно утичу на дистрибуцију реципрочних маркера и треба да буду укључени у описе и анализе реципрочности. Међу ширим импликацијама добијених резултата истичемо то да ни у анализи синтаксички реципрочних глагола утицај семантике не сме бити занемарен.

Наравно, бројна додатна питања и проблеми остају отворени за будућа истраживања. Једна од тема уско повезаних са маркером *се* и његовом дистрибуцијом у односу на *један другог* свакако је употреба прилога са реципрочним значењем, пре свега *узајамно* и *међусобно*, који у многим контекстима могу учинити *се* прихватљивим и тамо где оно обично бива замењено маркером *један другог*. Занимљиво поређење би се могло направити и са предикатима који су семантички, али не и синтаксички реципрочни, на првом месту са већ поменутих глаголима који се традиционално сврставају међу узајамно-повратне (*спријатељити се*, *свађати се*), али и са онима без *се* (*разговарати*, *сарађивати*), као и са декомпонованим предикатима попут *водити преговоре*, за које је већ показано специфично понашање с обзиром на глаголски вид (в. Самарџић 2010: 383). Најзад, с обзиром на изражену вишезначност речце *се* у српском језику, анализу дистрибуције реципрочних маркера требало би јасније повезати са другим употребама ове речце, и то пре свега са њеним рефлексивним тумачењем, услед запажене тенденције да глаголи уз које се *се* типично јавља у

једном значењу користе дужи маркер у другом (уп. *убити се* и *волети се*, или *чешљати се* и *упознати се*).

Кључне речи: реципрочни глаголи, реципрочни маркери, глаголски вид, дуалност, плуралност

ЛИТЕРАТУРА

Filip – Carlson 2001: H. Filip i G. N. Carlson, „Distributivity strengthens reciprocity, collectivity weakens it“, *Linguistics and Philosophy* 24: 417–466.

Haiman 1983: J. Haiman, „Iconic and economic motivation“, *Language* 59: 781–819.

Haspelmath 2008: M. Haspelmath, „A frequentist explanation of some universals of reflexive marking“, *Linguistic Discovery* 6: 40–63.

Ивић 1961-1962: М. Ивић, „Један проблем словенске синтагматике осветљен трансформационим методом (граматичка улога морфеме *се* у српскохрватском језику)“, *Јужнословенски филолог* 25: 137–151.

Kemmer 1993: S. Kemmer, *The Middle Voice*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

König – Kokutani 2006: E. König, S. Kokutani, „Towards a typology of reciprocal constructions. Focus on German and Japanese“, *Linguistics* 44: 271–302.

Московљевић 1997: Ј. Московљевић, „Лексичка детранзитивизација и анализа правих повратних глагола у српском језику“, *Јужнословенски филолог* 53: 107–114.

Mrazović – Vukadinović 2009: P. Mrazović, Z. Vukadinović, *Gramatika srpskog jezika za strance*. 2. izdanje. Sremski Karlovci-Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.

Пипер 1986: П. Пипер, „Реципрочност и рефлексивност у словенским језицима“, *Јужнословенски филолог* 42: 9–20.

Reinhart – Siloni 2005: T. Reinhart, T. Siloni, „The Lexicon-Syntax Parameter: Reflexivization and other arity operations“, *Linguistic Inquiry* 36: 389–436.

Самарџић 2006: Т. Самарџић, „Реч *се* у аргументској структури дитранзитивних глагола“, *Научни састанак слависта у Вукове дане* 35/1: 179–193.

Самарџић 2010: Т. Самарџић, „Семантичко-синтаксичка својства декомпонованих предиката у српском језику“, *Научни састанак слависта у Вукове дане* 39/1: 375–385.

Sells et al. 1987: P. Sells, A. Zaenen, D. Zec, „Reflexivization variation: Relations between syntax, semantics, and lexical structure“, у М. Iida, S. Wechsler, D. Zec (прir.), *Working Papers in Grammatical Theory and Discourse Structure*. Stanford: CSLI Publications, 169–238.

Станојчић – Поповић 2008: Ж. Станојчић, Љ. Поповић, *Грамматика српског језика*. 11. издање. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Стевановић 1961-1962: М. Стевановић, „Проблеми глаголског рода и повратни глаголи у српском језику“, *Јужнословенски филолог* 25: 1–47.

Стевановић 1989: М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик. Грамматички системи и књижевно-језичка норма. II Синтакса*. 4. издање. Београд: Научна књига.

Vitas et al. 2003: D. Vitas, C. Krstev, I. Obradović, Lj. Popović, G. Pavlović-Lažetić, „An Overview of Resources and Basic Tools for the Processing of Serbian Written Texts“, у *Workshop on Balkan Language Resources and Tools*. Thessaloniki,

Greece.

ИЗВОР ПОДАТАКА И ПРИМЕРА

Д. Витас *et al.*, *Корпус савременог српског језика*, Београд: Математички факултет. <http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/prezentacija/korpus.html>. Последњи приступ 7.9.2010.

Маја Милићевић

RECIPROCAL VERBS AND VERBAL ASPECT IN SERBIAN

Summary

This paper looks at the distribution of two Serbian reciprocal markers, *se* 'self' and *jedan drugog* 'each other', from the point of view of their interaction with verbal aspect. The analysis is based on the data extracted from the *Corpus of Contemporary Serbian Language*. The results obtained for a sample of eight verbs indicate that *se* is more commonly used with imperfective and *jedan drugog* with perfective verbs; however, the influence of verbal aspect appears to be different with some verbs. An additional factor taken into account is the number of participants in the action expressed by the verb.